

Fremlagt i Fællesmødet den 1ste Mai 1908.

H. Hildebrand (Sveriges medeltid III, 1 [1899] s. 6) har fortjenesten af først at have seet, at der skjuler sig et gammel-svensk gudenavn i stedsnavnet *Hærnavi*, nu *Hernevi*, som forekommer paa to steder i Upland. Han skriver: „Om en gud, hvilken ej återfinnes i de nord.-isländska myterna, synes det i Sverige ett par gånger förekommande ortnamnet *Härnavi* vittna.“ I en anmerkning tilføier han: „Detta namn har ej behandlats af Lundgren. En by i Bro sn. och hd., Upland, ock en socken i vestra Upland bära detta namn.“ Ogsaa K. H. Karlsson (Upplands ortnamn i „Uppland. Skildring af land och folk“ I [1905] s. 41.) nævner *Hernevi* blandt stedsnavne, som „möjligen“ har „nagon mytologisk betydelse“.

Kun det ene af de to steder, som bærer navnet *Hernevi*, kjendes i skriftformer fra middelalderen:

Hernevi (sogn i Torstuna hd., som tilhører landskabet Upland, men Vestmanlands län) er i 1314 skrevet *Hernavi* (Upland I s. 395), i 1426 *Hærnavi* (Styffe, Skandinavien under unionstiden² s. 280).

Sidste led i dette navn er *vi* n. „helligdom“, som foreligger i en mængde sammensatte svenske (og danske) stedsnavne, hvis første led er et gudenavn; f. eks. *Ullavi*, d. e. **Ullarvī* „Ull's helligdom“. Første led *Hærna-* er genitiv af et gudenavn, men sprogformen alene kan ikke afgjøre, om dette er af hankjøn eller hunkjøn. Formelt kan *Hærna-* være genitiv af et svagt bøiet hankjønssord, nom. **Hærni*; men denne mulighed synes at udelukkes derved, at *-ian*-stammer med lang rodstavelse ikke forekommer i nordisk (jfr. Kluge, Nominale Stamm-

bildungslehre § 12—14). *Hærna-* maa (staa for **ærnar-* og være genitiv af en *i*-stamme af hankjøn eller hunkjøn (eller af en *iō*-stamme af hunkjøn), hvormed vokalen *æ* (opstaaet af *a* ved *i*-omlyd) stemmer vel overens. I **Hærnar-* kan det andet *r* allerede meget tidlig være faldt bort ved dissimilation (jfr. Noreen, Altschwed. Gramm. s. 250 § 321, 2 b).

Hvem er nu denne gammelsvenske guddom, hvis navn i 14de aarh. i genitiv lyder *Hærna*-?

Det tryggeste udgangspunkt ved besvarelsen af dette spørgsmaal finder vi, om vi undersøger stedsnavnet *Hærnavi* i dets lokale forhold til andre stedsnavne, som henviser til gammel gudsdyrkelse.

Ved begge steder af navnet *Hærnavi* er de lokale forhold meget oplysende. Navnlig gjælder dette Hernevi i Bro sogn.

I ganske kort afstand fra Hernevi findes, ligeledes i Bro sogn, et andet stedsnavn, sammensat med *-vi*, hvis første led er et gudenavn, nemlig Ullevi (ikke nævnt i middelalderske kilder). Der kan da ikke være tvil om, at disse to stedsnavne paa *-vi* er givne i modsætning til hinanden og er omtrent samtidige. Her tør vi da fastslaa et lignende forhold som det, jeg i mit skrift „Det gamle norske ønavn *Njardarlog*“¹ har gjort opmærksom paa i Tysnes (*Tysnes*) sogn paa Tysnesøen (*Njardarlog*), hvor en række stedsnavne synes at berettige til den slutning, at himmelguden *Týr* og den oprindelige jordgudinde *Njörðr* (= *Nerthus*, *Terra mater* hos Tacitus) her engang har været opfattede som et gudepar. I Bro sogn i Upland har man da i fjerne førhistoriske tider dyrket et gudepar *Ullr* og *Hærn-*, sandsynlig opfattet som mand og hustru. Dermed vil det da være godtgjort, at *Hærn-* er en kvindelig guddom.

Men *Hærn-* har mulig ogsaa forbindelser med *Tor*, da det andet *Hærnavi* tilhører *Thorsakers* hundare, det nuværende Torstuna hd., der har navn efter *Thorstuna* sogn (1314, 1389), som er nabosogn til Hernevi mod nord. Og videre kanske med

¹ Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1905. No. 5.

Frøi, idet *ærnevi* sog¹ i Torstuna herred er anneks til nabosognet i vest, Frøsthult (*Fröstolpt* 1314) i Simtuna hd.

Længer er vi ikke istand til at komme ved hjælp af de uplandske stedsnavne alene. Saa meget fyldigere og sikrere oplysninger om disse guder faar vi derimod, naar vi ogsaa drager enkelte norske stedsnavne sammensatte med *Ullr* ind i undersøgelsen.

Foruden i Tysnes sogn paa Tysnesøen findes der et andet, ligeledes centralt liggende sted i Hordaland, hvor der paa en ganske kort strækning optræder en større samling af stedsnavne, som indeholder minder om gammel gudsdyrkelse. Langt inde i Samnangerfjorden (Samnanger sogn, Os prestegjæld, Nordhordland) gaar mod øst et trangt lidet dalføre op i landet. Dette dalføre udvider sig snart til en vakker bygd omkring det lille Frølandsvand, som modtager tilløb fra to dale, der her forener sig. Gjennem den sydligste af disse dale gaar fjeldveien over til Vikør i Ydre Hardanger, og endnu lettere er forbindelsen ad sjøveien mellem Samnanger og de ydre bygder i Søndhordland og Midthordland. I denne centralt liggende bygd omkring Frølandsvandet har sikkert været et af Hordalands vigtigste kultsteder i førhistorisk tid, saaledes som de følgende tre gaardnavne viser:

Ulland, gaard-nr. 123, udtalt *ū'ddlann*; skrevet *Ulleland* 1668, 1723.

Frøland, gn. 124, udt. *frø'lann* (ogsaa opgivet *frø'ilann*); *Frøland* 1519.

Totland, gn. 125, udt. *tō'ullann*; *Thotland* 1610.

Her ligger altsaa side om side tre gaarde, hvis navne alle er sammensatte med *-land* som andet led og med et gudenavn som første: i gammelnorsk form **Ullarland*, **Frøyjuland*¹ og *Børstland*.

¹ At første led i Frøland er genitiv af *Frøyja* og ikke *Frøy-* (stammen i *Frøyr*), fremgaar med stor sandsynlighed af Frøihov i Hole, Buskeruds amt, som er nabogaard til Frøishov; thi „her, hvor *Frøyghof* og *Freyshof* forekommer Side om Side, synes det uægtelig rimeligst at henføre det første til *Frøyja* og kun det sidste til *Frøy*“ (O. Rygh i P. A. Munch's *Norrøne Gude- og Helte-Sagn*, ny Udgave bearb. af A. Kjør, s. 210 anm.). Jfr. ogsaa Frøines i Ullensvang, Hardanger, af *Frøyjunes*.

At der er en fast forbindelse mellem Ull og Frøia, fremgaar af følgende ensartede forhold:

Straks i syd for Ullensvang kirke i Hardanger ligger gaarden Frøines (*Frøyjunes*). Kirkestedets gamle navn var *Ullinsvangr*, sammensat med det i flere norske stedsnavne forekommende gudenavn **Ullinn*, om hvilket det, som jeg tror, kan godtgjøres, at det har været navn paa samme gud som *Ullr*¹.

Foreløbig bortser jeg fra en mulig speciel forbindelse mellem Ull og Tor, hvortil Ulland og Totland i Samnanger kunde henvises², og fæster nu først opmærksomheden ved det resultat, som kan vindes ved en sammenstilling af stedsnavne i Bro i Upland med stedsnavne i Samnanger. Paa begge disse steder finder vi Ull dyrket sammen med en kvindelig guddom, i Bro sammen med *Hærn*-, i Samnanger sammen med *Frøija*. Den slutning ligger da nær, at vi paa begge steder har at gjøre med samme gudepar, eller med andre ord, at *Hærn*- er et andet navn paa *Frøija*. At vi har sluttet rigtig, fremgaar med tydelighed af det sted i Gylfaginning (SnE. I 114), hvor Frøia's navne omtales; thi her forekommer et navn paa Frøia, som aabenbart er samme eller væsentlig samme ord som det gammelsvenske *Hærn*-.

I Gylfaginning kap. 35 heder det: *Frøija á mörq nofn, en sú er sök til þess, at hon gaf sér jmis heiti, er hon fór með úkunnum þjóðum at leita Óðs: hon heitir Mardöll ok Hørn* (med varianten *Hæn* i Upsala-Edda), *Gefn, Sýr*.

Foruden paa dette sted i Gylfaginning forekommer *Hørn* ogsaa blandt *heiti ásynja* SnE. I 557, II 474, 557, 617, hvor navnet er skrevet *hørn, hörn, haurn*. Videre i omskrivninger for „kvinde“ i to vers i Kormaks saga: *hrings við haurn at*

¹ Til dette spørgsmaal agter jeg paa et andet sted at komme tilbage.

² Ogsaa i Lierne, Nordre Trondhjems amt, findes ved siden af hinanden to gaarde Ulland og Totland, men disse navne giver intet nyt. selvstændigt bevis for en fast forbindelse mellem Ull og Tor, da der er grund til at tro, at de er opkaldelsesnavne, som stammer fra Samnanger i Nordhordland. Se K. Rygh, Norske Gaardnavne XV s. 289.

manga (saaledes i begge haandskrifter) str. 6,7, *erumc haurn(n) at finna . . . fusir* (begge haandskrifter) str. 16,7¹. Fremdeles i et vers af ukjendt forfatter SnE. II 218 (*Hörn . . . horna*; saaledes skrevet i udgaven) og i Einarr Skúlason's Geisli v. 37 (*Hörn . . . hvitings*), hvor Cederschöld i sin udgave efter Bergsbók skriver *Hörn*, medens Flatobogen I 4,1 har *horn* (jfr. ogsaa Ólafs saga hins helga, Kra. 1853, s. 248 [= Fms. V 149], hvor denne strofe af Geisli er overleveret og hvor der er skrevet *høyrn*)². Endelig i et vers af Einarr Skúlason (SnE. I 348), hvor *Hörn* i en omskrivning for et klenodie (*Þróðrbarn Hörnar = hnoss*, brugt om et sverd) forekommer i genetivformen *Hørnar* (i udgaven skrevet *Hörnär*).

Af de opregnede skriftformer ser vi, at gudindenavnet *Hørn* har havt vokalen *o* gennem hele boiningen: nom. *Hørn*, gen. *Hørnar*. Det vilde neppe være berettiget, om man i denne genetivform, som rigtignok kun forekommer paa ét sted i den norrøne litteratur, vilde se en feilskrift for **Harnar*. Thi *Hørn*, gen. *Hørnär*, har fra formens side en analogi i *mørn*, gen. *mornar* (Haustlong 12), nom. pl. *mornir*, gen. pl. *morna*, hvilket ord (ligesom *hørn*, se anm.²) forekommer i SnE. II 471, 555, 615 (paa sidste sted i formen *morus*) blandt *trollkvenna heiti*. *Hørn* kunde da synes at forudsætte en stammeform **Harunö*, som i genetiv lydret vilde hede *Hørnar* (af **Harunök*), medens nominativen *Hørn* maatte have erstattet en oprindelig tostavelses form **Hörun*.

Men nu har den fremragende kjender af norrønt sprog og norrøn litteratur Konr. Gislason (*Njála* II s. 229 anm. 197) om *mørn* udtalt den formodning, at „den oprindelige og hos de gamle skjalde (for så vidt de anvendte omlyden *a—ö*) brugelige boining af dette ord . . . åbenbart [har] været: nom.-acc.-dat. sing. *mörn*, gen. sing. *marnar*. Men i det 13. arh., om ikke tidligere, må *ö* have trængt sig ind i gen. (der saaledes kom til

¹ For fortolkningen af dette sted jfr. Björn M. Olsen, Aarbøger 1888 s. 17 ff. og S. Bugge, smst. 1889 s. 25 f.

² Samme ord som gudindenavnet *Hørn* synes at være det blandt *trollkvenna heiti* overleverede *horn* SnE. I 552, II 471, 554, *haurn* II 615.

at hedde *mörnar*)⁴. Gíslason udtaler sig ikke om grunden til, at gen. **marnar* kan være bleven fortrængt af *mörnar*. Jeg søger foranledningen i følgende forhold. *Mörn* er et ord, som udelukkende tilhører digtningen og som det 13de aarh.'s islændinger kun har kjendt fra gamle digte. I de ældre skaldekvad (indtil 2den halvdel af 12te aarh.) kan gen. **marnar* have dannet helrim med ord som *örn*, *börn*, *vörn*. Saadanne rim var derimod ikke tilladte fra omkr. 1200 af. Naar derfor islandske skalde i slutningen af 12te eller i 13de aarh. i ældre (vel hovedsagelig mundtlig overleverede) digte stødte paa rim som *vörn*: **marnar*, kan de let have ændret **marnar* til *mörnar* for at bringe overensstemmelse tilveie med samtidens strengere metriske krav. Denne ændring har de halvt ubevidst foretaget, og den gik saa meget lettere for sig, som man ved **marnar*, nom. *mörn*, havde at gjøre med et ord, som kun var poetisk og ikke kjendtes fra det levende talesprog.

Paa lignende maade har det efter min mening gaaet med genetiven af *Hörn*. Den ældre høining har rimeligvis været *Hörn*, gen. **Harnar*. Først fra omkring aar 1200 af har man af dette, ligeledes kun poetiske, ord begyndt at bruge en genetiv *Hörnar*. Det fortjener opmærksomhed, at gen. *Hörnar* kun kjendes fra et digt af Einarr Skúlason, som var født omkring 1090 og levede til ud i 1160-aarene¹. Her forekommer det i 1ste linje i en dróttkvætt-strofe, hvor halvrím er det regelmæssige (*hróðrbarni kná-k Hörnar*).

Naar vi antager, at Fróia-navnet *Hörn* i gammelnorsk har havt en oprindelig høining nom. *Hörn*, gen. **Harnar*, kan dette være formelt fuldstændig identisk med det gammelsvenske *Hærn*. Vi har da at gaa ud fra en stammeform **Harni*², som overens-

¹ F. Jónsson, Den islandske litteraturs historie. Kbh. 1907, s. 176.

² Lektor dr. E. Brate, som har gjort mig opmærksom paa Hildebrand's (s. 3 citerede) bemærkning om *Hærnavi* og hvem jeg for over et aar siden meddelte min sammenstilling af *Hærn*- med *Hörn*, har først foreslaaet at opfatte gudindenavnet som en *i*-stamme.

E. Hellquist (Nordiska studier tillägnade Norren s. 185), som ikke omtaler genetiven *Hörnar*, synes derimod at antage en stammeform **Harnō*.

stemmende med *i*-stammernes sædvanlige behandling i gammelnorsk og i gammelsvensk skal have *i*-omlydte former gennem hele høiningen i det sidste sprog, derimod i ental former efter *ō*-høiningen i det første. Jfr. f. eks. gl.norsk *søgn*, *urt*, *vörn* = gl.svensk *sægn*, *yrt*, *værn*.

Hvis vi derimod gaar ud fra en gammelnorsk stamme **Harunō*- (eller **Haruni*-, gen. *Hörnar*), bliver det vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at opstille samme stammeform for *Hörn* og for det gammelsvenske *Hærn*.

Jeg finder det overflødigt at gjøre nærmere rede for de mange muligheder, som under denne antagelse kunde komme i betragtning. Heller ikke gaar jeg ind paa de muligheder, som kunde være forhaanden, om man opfattede *Hörn* og *Hærn*- som nær beslegtede dannelser med noget forskjelligt suffiks. Istedetfor en af disse høist usikre muligheder foretrækker jeg den ovenfor foreslaaede, efter mit skjøn fuldt tilfredsstillende opfatning, hvorefter *Hörn* og *Hærn*- er samme ord, af en stamme **Harni*¹.

Sammenstillingen af stedsnavnene Ullevi og *Hærnavi* i Bro med Ulland og Frøland i Samnanger -- i forbindelse med Fróia-navnet *Hörn* i Gylfaginning -- har lært os, at den gamle uplandske gudinde *Hærn* svarer til *Frøjja* hos nordmænd og islændinger. I Norge maa navnet *Frøjja*, som betyder „fruen, herskerinden“, og som ikke kjendes fra de andre nordiske lande, have fortrængt et ældre navn paa denne gudinde. Langt tilbage i forhistorisk tid har hun sandsynlig havt et til *Hörn* svarende navn **Harnir*, hvorefter en tradition har kunnet holde sig til Snorres tid, idet *Hörn* af og til forekom i skaldenes poetiske omskrivninger. Skjønt jeg ikke har kunnet finde sikre spor til *Hörn* i norske stedsnavne, synes dog en gudinde af dette navn ogsaa engang at have været kjendt og

¹ I det følgende kalder jeg den svenske gudinde *Hærn* (nom.), idet jeg stryger bindestregen.

dyrket i Norge. Vistnok er det ikke helt utæneligt, at et gammelsvensk gudindenavn *Hærn* i historisk tid kunde være optaget af norske og islandske digtere i formen *Hörn* (jfr. *vorn* = gl.svensk *værn*). Men vi skulde da i vestnordisk snarest vente en böining **Hern*, gen. **Hernar*, dat. akk. **Herni*, og desuden vilde det være ganske paafaldende, at den norrøne mytologi ikke havde synderlig mere end navnet at berette om den gammelsvenske gudinde. Endelig synes *Hærn*, som kun har efterladt sig sparsomme spor i svenske stedsnavne, at være en gudinde, der har tilhørt en meget fjern førhistorisk tid og som, ialfald under dette navn, ikke længer kjendtes ved heden- dommens slutning. Jeg nærer derfor ingen betænkelighed ved at betegne *Hærn*, *Hörn* som en gammel svensk og norsk gudinde.

Da nu *Hærn* har vist sig at være samme gudinde som *Frøyja*, passer det godt hertil, at *Hærnavi* i Torstuna herred er nabosogn (og anneks) til Frösthult i Simtuna. Thi dette sidste navn, som i 1314 er skrevet *Fröstolpt*, d. e. Frøi's „tolft“ (en underafdeling under hundare), er sammensat med navnet paa den gud, som efter den norrøne mytologi er Frøia's broder. Her synes atter to stedsnavne at berettigge os til at fastslaa et gudepar: *Frøyr* og *Hærn*, som svarer til *Ullr* og *Hærn* i Bro (Upland) og til *Ullr* og *Frøyja* i Samnanger (Hørdaland).

Men overensstemmelsen mellem kultnavnene i Samnanger og lignende stedsnavne i Vest-Upland kan føres endnu videre. I Samnanger fandtes kultsteder for de 3 guder: 1) Ull, 2) Frøia og 3) Tor. Med 1) Ulland og 2) Frøland har jeg allerede sammenholdt 1) Frösthult og navnet paa nabosognet 2) Hernevi. Hertil kommer nu som 3dje led i de to parallelle rækker: 3) Totland i Samnanger og 3) Torstuna, nabosogn til Hernevi.

Vi kan altsaa opstille følgende gudegrupper:

I Bro (Upland):	Ull	Hærn
I nabosogne i Torstuna og Simtuna (Upland):	Frøi	Hærn Tor
I Samnanger:	Ull	Frøia Tor

af følger:

I. a) at Ull og Frøi er noie forbundne, idet de maa tænkes at have staaet i et ensartet forhold til samme kvindelige guddom. Og

II. at der bestaar en fast forbindelse mellem Tor paa den ene side og Frøi-Hærn eller Ull-Frøia (Ull-Hærn) paa den anden side.

I det følgende skal jeg søge at drage enkelte konsekvenser af disse resultater. Flere spørgsmaal, som staar i forbindelse dermed, maa jeg dog lade ligge, idet det er mit haab at komme tilbage dertil i en samlet behandling af de norske stedsnavne, som indeholder minder om gammel gudsdyrkelse. Jeg vil da ogsaa faa anledning til i større udstrækning, end det her er muligt, at drage med ind i undersøgelsen den litterært overleverede mytologi, der, som jeg tror, paa adskillige punkter vil kunne belyses ud fra de ældre og i mange henseender paalideligere kilder, stedsnavnene.

(I.) Som bekjendt, er der givet vægtige grunde for den opfatning, at Frøi, som i den norrøne mytologi er frugtbarhedens og rigdommens gud, oprindeligt er en gud for himmellyset. Som en saadan har Frøi berøringer med himmelguden Ty; thi om denne gud tror jeg paa et andet sted (jfr. i det foregaaende s. 4) at have godtgjort, at han har været dyrket sammen med jordfrugtbarhedens gudinde **Nerþun* (*Nerthus*, *Terra mater* hos Tacitus). Men nu er Njord (**Nerþun*) og Frøi nær beslegtede guder, hvilket i den norrøne mytologi har faaet sit udtryk deri, at Frøi er søn af søskendeparret Njord og Skade. Frøi's søster er Frøia, som sikkert tør opfattes som et senere navn paa jordfrugtbarhedens gudinde **Nerþun*.

Søskendeparret Frøi og Frøia er oprindeligt identisk med søskendeparret Njord og Skade, som er hines forældre. Efter den norrøne mytologi er Njord en mandlig guddom og Skade en kvindelig. Men i førhistorisk tid har forholdet uden tvil været omvendt; *Nerthus* betegnes af Tacitus udtrykkelig som „Moder Jord“, og den grammatiske form af navnet *Skadi* tyder

paa, at Skade fra først af har været en mandlig guddom. Se A. Kock, Zeitschrift für deutsche Philologie XXVIII s. 289 ff.

Altsaa faar vi videre følgende gudegrupper (eller gudepar):

I den norrøne mythologi: Frøi Frøia (= Horn)
 Njord masc. Skade fem., hvilke tør ombyttes til:
 Skade masc. Njord fem.
 I stedsnavne paa Tysnesøen: Ty Njord fem.

Naar disse sammenholdes med de allerede tidligere paaviste gudepar

I Bro: Ull Hærn
 I Torstuna og Siintuna: Frøi Hærn Tor
 I Samnanger: Ull Frøia Tor,

følger heraf videre:

b) at Ull og Ty er navne paa samme gud, forsaavidt-
 som begge udgjør et gudepar sammen med jordfrugtbarhedens
 gudinde¹.

Allerede tidligere har Axel Olrik² efter en undersøgelse
 af den geografiske udbredelse, som stedsnavne sammensatte med
 Ull og Ty har i de nordiske lande, udtalt, at „det muligvis
 [kunde] tænkes, at . . . [Ull og Ty] i Virkeligheden var en og
 samme Gud“. Medens Ull er almindeligt i norske og svenske
 stedsnavne, mangler i Danmark ethvert spor af kultsteder for
 Ull. Derimod har Danmark en række stedsnavne, sammen-
 satte med Ty, medens saadanne saagodtsom ikke findes i Sve-

¹ I det følgende taler jeg om Ull og Ty som samme gud, men lader den mulighed aaben, at Ull oprindelig eller tildels er at opfatte som en „winterlicher Gegensatz des sommerlichen Himmelsgottes“ (Mögk. German. Mythol.² s. 349). Ull beskrives i den norrøne mythologi som en dygtig skiløber.

De ovenfor anførte sammenstillinger fører ogsaa til en identificering af Ull med „skigudinden“ (*ondurdís*) Skade og er saaledes egnede til at bekræfte H. Schück's formodning (Studier i nordisk litteratur- og religionshistoria II s. 225 ff.), at Skade og Ull er samme gud. I denne undersøgelse gaar jeg ikke nærmere ind paa spørgsmaalet om *Skadi* og om dette gudenavns mulige forekomst i norske og svenske stedsnavne.

² Budstikke til Selskab for germansk filologi IV, Kjøbenhavn 1902, nr. 1 s. 3.

rige (mulig kun Tiveden, *Tiviper*) og kun i forholdsvis ringe tal i Norge. Se „Njarðarlög“, s. 24 og den der citerede litteratur.

En støtte for denne identificering af Ty og Ull, hvortil Olrik og jeg ad forskellige veie er komne, finder jeg ogsaa deri, at Ull og den kvindelige guddom, sammen med hvilken han udgjør et gudepar, i udbredelse dækker hinanden, idet heller ikke *Hærn* (*Hörn*) er paavist udenfor Sverige og Norge.

Ull er da, ligesom Ty, en gammel himmelgud, og hermed stemmer navnet *Ullr*, der er samme ord som got. *wulfus* „herlighed“, vel overens.

Gjennem de foregaaende kombinationer er vi naaet frem til at opstille et gudepar, bestaaende af den mandlige himmelgud Ull og en jordgudinde Hærn, der repræsenterer jordens frugtbare, livgivende kræfter, som den befrugtende himmelgud vækker tillive. Hærn bliver altsaa, som **Nerþur* (*Nerthus*), en *Terra mater*, og hendes kultus har sandsynlig været nær beslegtet med den dyrkelse, som ifølge Tacitus (Germania kap. 40) blev *Nerthus* tildel, og som jeg i mit ovenfor citerede skrift tror at have paavist ogsaa paa Tysnesøen i Hordaland.

Mannhardt har i sit grundlæggende verk „Wald- und Feldkulte“ fra nyere tiders vaarskikke anført talrige analogier til de enkelte ceremonier i den af Tacitus beskrevne Nerthusdyrkelse. I disse vaarskikke personificeres paa forskjellig maade vaarens livgivende kræfter i en ung pige eller i en yngling eller endelig i et „maibrudepar“. Paa mange steder bestaar skikken deri, at „maibruden“ søger efter sin brudgom, som holder sig skjult. Hertil svarer, hvad der i den norrøne mythologi fortælles om Frøia, at hun drog gennem mange lande for at søge efter sin elskede Od, og et af de navne, som hun gav sig under sin omslakken, var ifølge Gylfaginning kap. 35 (se s. 6) *Hörn*. Ogsaa dette antyder, at Hærn er væsensidentisk med jordfrugtbarhedens gudinde Nerthus.

De vaarskikke, som Mannhardt først har fremdraget og belyst, er vidt udbredte over Nord- og Mellem-Europa. Vi finder dem ogsaa blandt finske folk, og her er endog hele myther i bunden form optegnede, som handler om vaarens livgivende kræf-

ter i en gennemsigtig personificerende iklædning. Kaarle Krohn har i *Finnisch-ugrische Forschungen IV* (1904) s. 244 ff. i tilslutning til Julius Krohn behandlet disse myther, hvis hovedperson er Sämpsä (d. e. *scirpus silvaticus*, den første vaarplante) eller Pellervo (d. e. hamp). Han kommer her til det resultat, „dass Sämpsä oder Pellervo als gottheit der vegetation aufgefasst worden ist, die der gott des meeres Ahti im fröhling zur zeit der eisschmelze von einer insel im meere (alias: aus Pohjola) durch den repräsentanten des sommers holen lässt, um den äckern, . . . wahrscheinlich auch den frauen segen zu bringen. Er erscheint auf einem kornschiiff oder in einem booten schlitten, neben sich als gattin seine eigene multer (alias: die schwester)“.

Her er, som K. Krohn ugendrivelig har godtgjort, sikre forbindelser med Njord og Frøi: Disse to guder var efter den norrøne mythologi fader og søn. „Da aber Njordr ursprünglich ein femininum gewesen ist, können wir hinter diesem verhältnis ein älteres mütterlich-sohnliches ahnen, zwischen der weiblichen Nerthus, der terra mater, und dem männlichen Freyr, dessen bild in Uppsala mit einem ungeheuren priap versehen war. Der eine priester der Nerthus und die eine priesterin des Freyr vertreten augenscheinlich die andere hälfte dieser zweigeschlechtlichen fruchtbarkeitsgottheit, und zwar als gatte, resp. gattin, was von der priesterin des Freyr ausdrücklich hervorgehoben wird. Das mütterlich-sohnliche verhältnis wurde zugleich als ein eheliches aufgefasst. Aus dieser mutterehe, welche sich im finnischen Sämpsä-mythus erhalten hat, lässt sich wahrscheinlich der umstand erklären, dass sowohl Njordr als Freyr in der isländischen tradition der schwesterehe beschuldigt werden; dieselbe verschiebung haben wir auch in . . . [einer] variante des Sämpsälieses“ (Krohn s. 245).

Derimod har Krohn neppe ret, naar han ser forbilledet til den finske mythe i en nordisk Frøi-mythe. Dette har vi snarere med Axel Olrik (*Danske studier* 1907 s. 62 ff.) at søge i de nævnte folkeskikke, som egentlig indeholder en dyrkelse af de mellem- og nordeuropæiske folks frugtbarhedsgud.

I Ingermanland er optegnet forskellige varianter af en Sämpsä-sang, om hvilken det fra et enkelt sted (Lentinen, Hevaa sogn) er meddelt, at den her blev foredragen „til ære for Ukko [d. e. tordenguden]“, paa „Ukkos dag“ (d. e. Peters dag 29de juni) „an der stelle eines alten opferplatzes“. Dette synes, som K. Krohn bemærker, at antyde en forbindelse mellem tordenguden og frugtbarhedsgudeparret. „Eine ähnliche kontamination könnte dann auch das von Agricola erwähnte trinken des Ukko-bechers bei den heidnischen kareliern sein.“

Als die frühlingsaat gesäet ward,
Da ward Ukkos becher getrunken,
Wurde Ukkos trube geholt,
Dann betrank sich jungfrau und frau,
Weiter wurde viel schande dort verübt,
Was sowohl gehört als gesehen wurde.
Als Rauni Ukkos weib tobte(?).
Stolz Ukko vom boden (?) spritzte,
Das also gab (gutes) wetter und jahr.“

Herom siger K. Krohn: „Wie in der mit dem Sämpsä-mythus verbundenen Ukko-feier ist es hier nicht bloss auf ein fruchtbares jahr abgesehen. Das sichbetrinken der frauen und jungfrauen neben der anspielung auf schändlichkeiten hat wohl auf ihre eigene fruchtbarkeit bezug. Am merkwürdigsten ist aber das auftreten einer doppelten fruchtbarkeitsgottheit, männlichen und weiblichen geschlechts, und zwar im ehelichen verhältnis zu einander“¹. Jfr. ogsaa Mannhardt I s. 484 f. anm 4.

(II.) Dermed er vi naaet tilbage til den anden slutning, som vi ovenfor drog af de gudegrupper, der fremkom ved sammenstilling af uplandske og hordske stedsnavne: Der bestaar en fast forbindelse mellem Tor og frugtbarhedsgudeparret. Dette har vi nu fundet bekræftet derved, at gaardnavnene Totland, Ulland og Frøland i det vestlige Norge

¹ *Rauni* kan ifølge J. Mikkola (hos Krohn s. 247 f.) gaa tilbage paa **Frauni*, en gammel feminindannelse til *Frau*-, ligesom *Froyja* til *Froyr*.

og Torstuna, Frösthult og Hernevi i Upland har vist sig at have en parallel i finske kulter og myther.

Denne Tors forbindelse med et gudepar for jordens frugtbarhed bestyrkes ogsaa derved, at Tor ifølge Adam af Bremen (IV 26) hos svierne er den egentlige kornavlsgud: *Thor praesidet in aere, qui tonitrus et fulmina, ventos imbresque, serena et fruges gubernat*. Efter den norrøne mythologi har han ogsaa forbindelser med guder, der, som vi har seet, sammen med jordgudinden har udgjort et frugtbarhedsgudepar. Saaledes kalder Snorre Ull for Tors stedson, og i Hymiskviða optræder Tor sammen med Ty, som jeg har opfattet som væsensidentisk med Ull.

I fortællingen om Tors færd til Utgardeloke ledsages Tor af søskendeparret *Pjalfi* og *Roskva*. Det er tvilsomt, om Roskva har nogen fast forbindelse med Tjalve, derimod synes forbindelsen med Tor at være gammel og ægte. *Roskva* (af ældre **Vrøskva*) synes nemlig at betyde „(hun,) som bringer til modenhed, den frugtbærende“ (snarere end „den raske“), idet ordet er beslegtet med got. *ganrisqan* „bære frugt“. Se Olrik, Danske studier 1905 s. 137, som antyder muligheden af, at Roskva er „en faggudinde for kornets sætten frugt“.

Hvis dette er rigtigt, finder vi da i Tors følge en frugtbarhedsgudinde, som vi tør sammenstille med den gammel-svenske gudinde Hærn (= Frøia), der dyrkedes i nabosognet til Torstuna. Men overensstemmelsen mellem Hærn og Roskva er da ikke blot real, den synes ogsaa at strække sig til navnes etymologiske betydning.

Gudindenavnet gl.svensk *Hærn*, gl.norsk *Hørn* forudsætter, som allerede nævnt, rimeligvis en germansk grundform **Harni-z*. Her foreligger aabenbart en dannelse med det i germansk sædvanlige suffiks *-ni-*, som dels optræder i verbalabstrakter, dels i adjektiver (med aktivisk og passivisk betydning). Jfr. got. *hrains*, gln. *hreinn*, glht. *(h)reini* (i nyhøityske dialekter med betydningen „fein gemahleñ, gesiebt“), til oht. *ritara*, lat. *cri-*

bram; (s. a. *skauns*: at. *gruoni*, gln. *gronn*, til glht. *gruon*, gln. *gróa*. Videre kan fra andre indogermanske sprog nævnes gudenavnet lat. *Fōnes* 'dei silvestres' (ved siden af *Faunus*), umbr. *fons*, pl. *foner*, 'favens, propitius'; glind. *bhūrpi-* „ivrig, rorig, fyrig“, *tūrni-* „rask, ilsom“. Se Brugmann, Grundriss² II, 1 s. 288 § 199 b. Undertiden staar ved siden af adjektiver paa *-ni-* lignende dannelser paa *-no-*; jfr. glind. *pr̥ni-* „spraglet, broget“; gr. *παζρός*, og det ovenfor nævnte lat. *Fones* ved siden af *Faunus*. Det ligger da formelt meget nær at sammenstille germ. **Harni-* (af **Kor-ni-*) med det glindiske adjektiv *karapa-* „kunstfærdig“, der som andet led i sammensætninger har den almindeligere betydning „gjørende, bevirkende“ (til *kr̥piti* „gjør“). I **Harni-* maa vi dog søge at paavise en mere speciel betydning end den, som kan udledes af ordets samhörighed med det glindiske adjektiv og verbum. Hvilken denne betydning har været, oplyses, som jeg tror, navnlig ved et græsk gudenavn, som uden tvil tilhører samme rod og som i suffiks er nær beslegtet med det nordiske.

Den græske gud *Κρόνος* har sandsynlig oprindeligt været dyrket som jordfrugtbarhedens gud, hvilket tør slutes af forskellige forhold i græsk kultus, hvorfor Usener redegjør i sin bekjendte bog „Griechische Götternamen“ s. 26 f.: „Für die bringenden dem Kronos um die frühlingsnachtgleiche auf dem Kronoshügel bei Olympia ein opfer . . . ; das eigentliche Kronosfest der Athener wurde am 12 hekatombæon begangen. *frugibus et fructibus iam coactis*, auch die kyrenæische feier war ein erntefest; der Kronos-monat der Samier und Perinthier schloss mit der sommersonnenwende das jahr ab. Man opferte ihm für das gedeihen der feldfrucht und dankte ihm nach oder bei der ernte.“ Der er ting, som tyder paa, at Zeus, himmelysets og regnets gud, blev kaldt *Κρόνος*. Usener opfatter *Κρόνος* som „zeitiger der frucht“, idet gudens navn uden tvil er dannet af den rod *ker-* „gjøre“, hvortil, foruden det i suffiks væsentlig identiske glindiske adjektiv *karapa-*, bl. a. hører lat. *creäre*, *cerus* og gr. *χαίρω*.

Det svensk-norske gudindenavn *Hærn*, *Hørn* har rimeligvis havt samme oprindelige betydning som gr. *Κρόνος* (og som

kanske ogsaa *Rpskva*): „(hun) () i frem () nger, skaber, fører frem til modenhed“. Dette passer som navn paa en gudinde, hvem Snorre i *Gylfaginning* identificerer med *Frøia*, søster af himmellyssets og frugtbarhedens gud *Froir*.

Baude i form og i indhold kan saaledes *Hærn*, *Hørn* sammenstilles med gr. *Κρόνος*¹, og det forekommer mig derfor sandsynligt, at den givne forklaring af det svensk-norske gudindenavn har truffet det rette. Den synes mig at maatte foretrækkes fremfor *Hellquist's* forklaring (*Nordiska studier* s. 184 ff.), hvorefter *Hørn* som oprindelig betegnelse for en skygudinde skulde være en hunkjønsmæssig til tysk *harn*, gñt. *haran*. Heller ikke er sammenhæng med gñ. *hórr* m. „elsker, horkarl“ og *hóra* f. „skjøge“ sandsynlig.

Under alle omstændigheder godtgjør den, som jeg tror, sikre sammenstilling af *Hørn* med det gammelsvenske stedsnavn *Hærnavi*, at *Hørn* er en ældgammel svensk-norsk gudinde, hvis navn gennem skaldenes omskrivninger er bevaret helt ned i middelalderen. *Frøia*-navnet *Hørn* kan isaafald ikke, som *Sophus Bugge* (*Forhandlinger paa det andet nordiske Filologmøde i Kristiania 1881, Kra. 1883, s. 231 f.*) ved dristige kombinationer har søgt at vise, være en omtydning af et fremmed, angelsaksisk ord.

¹ I sin i mange henseender fortrinlige undersøgelse „Der germanische Himmelsgott“ (i „Abhandlungen zur germ. Philologie. Festgabe für R. Heinzel“ s. 189 ff.) sammenstiller R. Much den norrøne mythologis *Vanir*, som er udgaaede fra „dem Vertreter der zengenden Naturkraft, beziehungsweise dem Sonnengotte“, med grækernes *Titaner*, hvis anfører *Κρόνος* er. Da nu *Hærn* (*Hørn*) har vist sig at være en *vanadis* (som *Frøia* kaldes *SnE. I 304*), stemmer det udmerket med Much's udredninger, at hendes navn kan være etymologisk nær beslegtet med *Κρόνος*.